

PREDSTAVUJEME VÁM REGIONÁLNE PERIODIKUM

Občasník obce Spišský Štiavnik informuje čitateľov o udalostiach a novinkách v obci. Dozvedieť sa môžu o živote v miestnej základnej škole, materskej škôlke a iných inštitúciách v obci. Dôležitou súčasťou občasníka sú aj historické udalosti, ktoré vytvárajú obraz života Spišského Štiavniku v minulosti.

Z Obecného spravodajca - Spišský Štiavnik sme vybrali bibliografické záznamy:

Ako sa rodilo ochotnícke divadlo v Spišskom Štiavniku / Ján Šavel.

In: Obecný spravodajca- Spišský Štiavnik. - ISSN 1339-5602. - Roč. XVIII, č. 2 (2021), s. 8 a 10

ochotnícke divadlo - dejiny obcí - Spišský Štiavnik (Slovensko) - Poprad (Slovensko : okres) - články

Ako sa rodilo ochotnícke divadlo v Spišskom Štiavniku : 2.časť / Ján Šavel.

In: Obecný spravodajca- Spišský Štiavnik. - ISSN 1339-5602. - Roč. XVIII, č. 3 (2021), s. 12 a 15

ochotnícke divadlo - dejiny obcí - Spišský Štiavnik (Slovensko) - Poprad (Slovensko : okres) - články

Ked' sa spoja sily a vytvorí sa sucho a teplo domova / Daniel Šalát.

In: Obecný spravodajca- Spišský Štiavnik. - ISSN 1339-5602. - Roč. XVIII, č. 1 (2021), s. 12

Kostol narodenia Panny Márie (Spišský Štiavnik, Slovensko) - obnova a rekonštrukcia pamiatok - sakrálne stavby - kostoly - Spišský Štiavnik (Slovensko) - Poprad (Slovensko : okres) - články

Ako sa rodilo ochotnícke divadlo v Spišskom Štiavniku

Už iba skôr narodeným Štiavničanom je známe a zaiste si na to aj radi spomínajú, že v sále Urbárskeho domu štiavnickí divadelní ochotníci dlhé roky prezentovali svojim spoluobčanom dramatické umenie. Hoci to neboli profesionálne odohrané predstavenia s bravúrne zvládnutými dialógmi a monológmi, bezchybnou pohybovou kreáciou, výtvarnou scénou od renomovaných scénografov, či dokonalým kostýmovým vybavením, v jednom však boli výnimoční. Boli to predovšetkým naši – štiavnickí ochotníci, ktorých sme poznali, často sme ich stretávali na našich uliciach, vedeli sme, kde pracujú, čo študujú i čo môžeme od nich, ako hercov, očakávať. Jedno mali však spoločné. Ochotne si ukrájali zo svojho voľného času nie preto, aby si privyrobili, ale preto aby svojim spoluobčanom priniesli trochu umeleckého zážitku, ktorého v obci bolo vždy poskromne. Z historických prameňov sa dozvedáme, že divadlo a jeho prejavy na území dnešného Slovenska patrilo už od stredoveku k európskemu kultúrnemu priestoru. Predovšetkým v západnej časti tohto priestoru sa divadelné prejavy začali rozvíjať v dvoch formách – náboženskej a svetskej. Náboženské divadlo sa zrodilo priamo v lone cirkvi. Predovšetkým zakladanie kláštorov a reholí predstavuje veľký význam kresťanskej civilizácie. Kláštory a rády sa šírili na území dnešného Slovenska priamo zo svojich materských krajín. Svetské divadlo existovalo mimo cirkevných inštitúcií a z časti nadviazalo na tradície zaniknutej antickej frašky. Po páde Rímskej ríše naďalej žili mímovia a komedianti, ktorí cestovali a hrali tam, kde nachádzali príležitosti a hlavne vďačné publikum. Ich produkcie boli rôznorodé, uvádzali ich rôzni populárni speváci, artísti, žongléri, kúzelníci, tanečníci, ľudoví rozprávači, krotitelia zvierat, povrazolezci a iní umelci. Pôvodne boli v službách kráľov, kniežat a bohatej šľachty, neskôr s rozvojom miest vystupovali na jarmokoch, trhoch, v krčmách a iných verejných miestach. Tu sa objavujú už väčšie, či menšie divadelné spoločnosti, ktoré brádzili krajinou aby pobavili jednotlivé vrstvy obyvateľstva a pritom si ako - tak zabezpečili skromnú obživu. Až postupne meniace sa hospodárske a sociálne pomery vo vtedajšom Rakúsko-Uhorsku vytvorili predpoklad pre výraznejší rozvoj kultúry ako celku, teda i dramatického umenia. Prispeli k tomu predovšetkým reformy panovníkov Márie Terézie a Jozefa II., ktoré sa časom začali uplatňovať i na našom území. Dotýkali sa najmä zostalejšieho hospodárstva a školstva. Až vyššia úroveň školstva vytvorila základ pre rýchlejší a komplexnejší rozvoj vtedajšej spoločnosti. Nemalú úlohu pri formovaní vzdelania najmladšieho obyvateľstva, ktoré zahrňovalo tiež predmety vierouky a mravouky, zohrali po školskej reforme, ľudové školy na našom území, ktorej zriaďovateľom i gestorom bola v prevažnej miere cirkev. Mimo rámca školských osnov, predovšetkým národne orientovaní učitelia, viedli svojich žiakov k stále populárnejšiemu divadlu. V prvopočiatoch išlo výhradne o náboženské témy divadelných hier, čo je pochopiteľné, keďže cirkev prísne kontrolovala všetky aktivity školy vo svojej gescii. Ochotnícke divadlo v súčasnom ponímaní sa na území dnešného Slovenska začalo formovať až v 19. storočí. Takýto vleký vývoj súvisel s pomalým rastom národno udomelého meštianstva a vzdelanostných vrstiev. Jeho vznik a rozvoj iniciovalo až kultúrne, hospodárske, no predovšetkým národné prostredie v srdci Liptova, v Liptovskom Svätom Mikuláši. Tam 22. 8. 1830 odohrali miestni členovia divadelného spolku premiéru hry Jána Chalupku: Kocúrko. Leví podiel na tejto udalosti mal na svedomí významný organizátor a propagátor slovenského ochotníckeho divadla, kníhtlačiar Gašpar Fejérpataky-Belopotocký.

Okrem už uvedených vonkajších i vnútorných aspektov, ktoré ovplyvňovali hospodárske i sociálne a kultúrne pomery na území dnešného Slovenska, sa bytostne dotýkali aj našej obce. O čosi neskôr sa aj tu nesmelo rodiť a formovať ochotnícke divadlo. Na tomto vývoji mali mimoriadnu zásluhu bezpochyby miestni učitelia, ktorí sa etablovali v priebehu rokov v miestnej škole. Odborná úroveň jednotlivých učiteľov pôsobiacich v obci od dôb Rakúsko-Uhorska po 20-te roky 20. storočia bola rôzna. Nebola tu núdza o pretlak maďarčiny a potlačanie národných pohybov. Post učiteľa zastávali výhradne vzdelanejší muži, nezriedka však aj vojnoví vyslúžilci bez patričného pedagogického vzdelania. No vzdelaní učitelia, okrem povin-

Titulka periodického tlače z 10. marca 1912, v ktorom bol uverejnený článok o divadelnom predstavení v Štiavniku.

nosti formovať školskú mládež v rámci učebných osnov, pôsobili aj na rozvoj ich estetického cítenia. Dôkazom toho snaženia je aj článok, ktorý sa objavil v dobovej periodickom tlači z roku 1912, kde sa uvádza, že štiavnickí žiaci už pred 1. svetovou vojnou hrávali v miestnej cirkevnej škole divadlo pod režisérskym vedením vtedajšieho mladého, 24 ročného učiteľa a kantora, rodáka z neďalekého Vrbova, Bohdana Freša, ktorému asistoval miestny pán kaplán László Muszkalay.

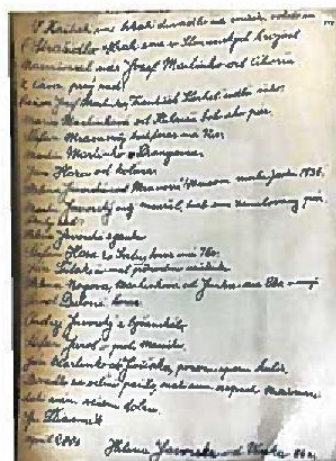
Dzeolnski diater. Fressó Tivadar učitel a Muszkalay László kaplan obci Savnik jeden trojdzelní diatralni kusek v uherskej reči skerze tamejšu školsku mladež tak udatie predstaveli, že tak tote drične riditele, jak nšilovne školnici skerze svoju šikovnoscu včickim pritomnim veliku radosc a uspokojnosc získali. Čisti dochoodek obraca na rozmnožehe školскеj biblioteki.

Článok v periodiku NAŠA ZASTAVA z marca 1912.

Tí navčičili so školáčikmi divadelné predstavenie v troch dejstvách. Jeho názov žiaľ nevieme, no keďže článok o tomto počine vyšiel v dobovom periodiku NAŠA ZASTAVA v marci 1912, môžeme len predpokladať, že šlo pravdepodobne o hru s vianočnou tematikou, ktorú odohrali v decembri roku 1911. I keď je tlačová správa (tak ako aj celé periodikum) písaná v šarišskom nárečí, je pre nás Spišiakov celkom zrozumiteľná. Okrem iného sa z nej dozvedáme, že školské divadelné predstavenie bolo v „uhorskej reči“ (rozumej: v maďarčine), ktorá sa v tom čase vyučovala aj na štiavnickej ľudovej škole. Môžeme však polemizovať o tom, či „drične riditele“ jak ušilovne školnici

ci skerze svoju šikovnosťou všetkým prítomným veľikú radosť a uspokojnosť získali“, pretože veľká väčšina vtedajších Štiavničianov maďarčine nerozumela. I keď sa žiačikovia v tom čase museli tento cudzí jazyk drilovať, za pozornosť stojí, že celú hru zvládli v cudzom jazyku. Zaujímavosťou je tiež fakt, že čistý výnos zo školského predstavenia bol použitý na doplnenie školskej knižnice. Je vidieť, že už v tých časoch miestny učiteľ a kaplán najlepším možným spôsobom použili zisk z odohraného predstavenia. Mimochodom spomínaný učiteľ Fressó Tivadar – Frešo Bohdan, bol otcom neskoršieho významného slovenského hudobného skladateľa, rodáka zo Štiavniku - Tibora Freša. Divadelné predstavenie bolo odohrané v triede miestnej ľudovej školy, pretože iný vhodný priestor v tom čase v obci neexistoval. Zároveň môžeme rok 1912 považovať za oficiálny počiatok školského divadla v Spišskom Štiavniku, i keď môžeme predpokladať, že už pred týmto rokom miestni žiaci v škole hrali divadlo. Z uvedeného môžeme tiež predpokladať, že táto iniciatíva pána učiteľa Bohdana Freša a jeho žiačikov povzbudila aj staršiu mládež, možno aj rozhladenejších dospelých k tomu, aby začali koketovať s možnosťou zahrať divadelný kus pre spoluobčanov v materinskej - slovenskej reči. Či to bolo v tom čase naozaj tak, nevieme, nakoľko nie sú o takejto aktivite žiadne relevantné písomné dôkazy. S najväčšou pravdepodobnosťou sa však ochotnícke divadlo dospelých do roku 1920 v Štiavniku nehrávalo. Usudzujem tak na základe skutočnosti, že o tejto aktivite by sa isto iste zmienil v Dejinnách Štiavnického opátstva na Spiši náš významný rodák a historik vdp. Ján Vencko. Až začiatkom 30-tych rokov 20. storočia znamenal posun v rozvoji ochotníckeho divadla v obci. Významný prínos k tomu je treba vidieť najmä v aktivitách cirkevných inštitúcií a cirkevných spolkov, napr. Slovenská rímsko-katolícka jednota, Združenie katolíckej mládeže, či Spolok svätého Vojtecha a i. V roku 1929 bol v priestoroch historickej budovy kaštieľa v našej obci, časti Kaštieľ, zriadený výnosom spišského biskupa J. Vojtašáka seminár Annuntiata. Pretože v tesnej blízkosti historického objektu budovy kaštieľa už v polovici 18. storočia existovala budova, v ktorej priestoroch sú i dnes viditeľné stavebné prvky divadelného javiska sa zázemím (šatňami), je reálne predpokladať, že seminaristi Spoločnosti Božieho Slo-

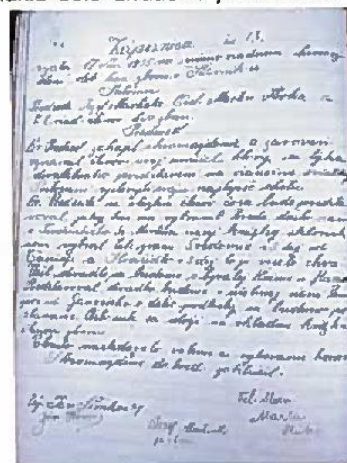
va tu od roku 1929 až do svojej násilnej likvidácie v roku 1950 hrávali divadlo. Túto domnienku podporujú aj spomienky najstarších obyvateľov obce (ktorí už skôr zosnuli). V archívoch spomínaného rádu sa doposiaľ nenašli záznamy o ochotníckom divadelníctve seminaristov v Štiavniku, no vzácna fotografia účinkujúcich štiavnických ochotníkov z roku 1936, ktorú prikladám, ale hlavne rukou písaný komentár jednej z účinkujúcich, pani Heleny Javorskej, rod. Mravovej (od Vencka; 1920-2009), svedčí o existencii divadelných priestorov v Spišskom Štiavniku, časti Kaštieľ. Navyše, je to doklad o tom, že už v roku 1936 hrávali štiavnickí ochotníci divadlo, s ktorým sa okrem uvedenia v miestnej škole, predstavili aj v spomínanom Kaštieľi.

No ochotnícke divadlo s dospelými hercami sa v Štiavniku hrávalo už o čosi skôr. Dokazujú to aj Zápisnice Dobrovoľného hasičského spolku z roku 1934 a 1935, kde sa dozvedáme, že už v týchto rokoch v Štiavniku účinkovali divadelní ochotníci, ktorí podporovaní vtedajšími činovníkmi hasičského spolku i predstaviteľmi obce a urbariátu, nacvičovali a odohrali hry slovenských autorov. V Zápisnici č.13 zo dňa 18. novembra 1934 sa píše: „že predmetom pojednania bolo divadelné predstavenie na vianočné

Divadelná hra: **Štrašidlo**; r. 1936
Štiavnickí ochotníci na javisku v divadelnej sále seminaristov Annuntiata v Kaštieľi
Zadný rad, zľava: Jozef Martinko-Cihoň – režisér, František Korheľ, Mária Martinková (od Kubuša), Štefan Mrava, Martin Martinko (z Drogovca), Ján Hoza (od kolára), Helena Javorská (rod. Mravová – autorka poznámok), Martin Javorský.
Druhý rad: Helena Javorská (z gánku), Štefan Hoza, Ján Šuták, Helena Martinková (rod. Nogová), Pavol Dulavič (horár), Ondrej Javorský (z Ličanskejha), Štefan Jaroš, Ján Martinko (Jošček – pazerá spoza kulis)

Zápisnica Dobrovoľného hasičského spolku (DHS)
č. 18 zo dňa 17. novembra 1935.

sviatky. Prítomní sa uzniesli, že sa nacvičí divadelná hra Kríž pod lipami (Ferdo Urbánek) a nejaká veselohra. Veliteľ Jozef Slivka dá na cvičenie miestnosť vo svojom prázdnom dome. Predseda spolku (Jozef Martinko-Cihoň) za pomoci iných funkcionárov bude cvičiť divadelných ochotníkov. Pripraviť miestnosť (školskú

učebňu) na hranie divadla vyprosia u školskej stolice. O vstupnom sa rozhodne neskôr. Čistý zisk bude uložený na členskú knižku v úverovej banke a na úhradu hasičských potrieb." V ďalšej Zápisnici č.18 zo dňa 17.novembra 1935 sa píše: „Predseda DHS oznámil prítomným svoj úmysel odohrať divadelné predstavenie na vianočné sviatky. Prítomní vyslovili s návrhom svoju najlepšiu ochotu. Na otázku, čo sa bude hrať, predseda uviedol, že z Turčianskeho Sv. Martina došlo viacej

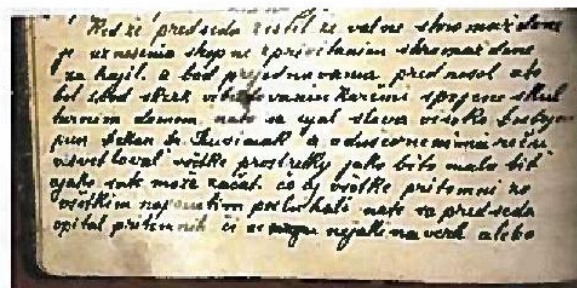
Táto snímka zachytáva štiavnických ochotníkov už na javisku Urbárskeho domu pravdepodobne pri jeho slávnostnom otvorení v roku 1940. Sediaci v strede sú režiséri hry: Ladislav Rusiňák s manželkou.

knížiek, z ktorých vybral *Svedomie* v 5 dejstvách od Terézie Vansovej a *Strašidlo* – veselohru v 3 dejstvách (Ferdo Urbánek). Divadlo sa bude nacvičovať v bývalej krčme u Hanska. Predstavenie bude v učebnej sieni pána správcu Ganóciho." Traduje sa, že uvedené divadelné predstavenie štiavnických ochotníkov malo medzi štiavničianmi veľký úspech, čo zaiste povzbudilo vtedajšiu mládež na čele s režisé-

Tí istí štiavnickí ochotníci v roku 1940, ako na predchádzajúcej fotografii, no snímka ich zachytáva pri sociálnom a hospodárskom objekte na školskom dvore (dnes dvor materskej školy). Pravdepodobne ide o predstaviteľov divadelnej hry Jána Palárika *Drotár*. Hore zľava: Štefan Slivka–Gažička (zahynul roku 1944 pri bombardovaní Bratislavy), Anna Ilenčíková (Dulovičová), Ján Šavel, Etela Špinerová, Helena Martinková (Mravová), Rudolf Rusiňák, Mária Chripková (Sedmáková), Pavol Hudzík. Dole: Štefan Hudzík (kováč), Ľudovít Jamnický a Ján Martinko–Kubuš.

rom pánom Jozefom Martinkom k tomu, aby pokračovali v uvádzaní divadelných hier slovenských autorov na domáce javisko. Hoci „domáce javisko“ predstavovalo v tej dobe vlastne iba vyvýšenú časť učebne v ľudovej škole, pričom oponu tvorili ľanové plachty zavesené na pevnom motúze pod povalou učebne. Kulisy a rekvizity si účinkujúci herci s režisérom vyrábali svojpomocne z dostupných materiálov. To, že rozvíjať kultúru v obci (a tým aj ochotníckeho divadlo) nebude dlhodobé možné v takých skromných podmienkach, si čoraz naliehavejšie začali uvedomovať i vtedajší predstavitelia obce, miestni pokrokoví učitelia i duchovný otec. Tak sa stalo, že 27. marca 1938 sa v 3. triede rímsko katolíckej školy konalo riadne Valné zhromaždenie Urbárskeho spoločenstva vlastníkov obce Štiavnik. Jediný bod programu tvoril návrh na vybudovanie kultúrneho domu spolu s urbárskou krčmou. Slova sa ujal vdp. Dr. Ján Rusiňák a v oduševnenej reči vyzval urbárníkov, aby podporili výstavbu kultúrneho domu. Po ňom vo svojom príhovore aj pán učiteľ Hradský apeloval na prítomných, aby podporili návrh pána farára. Určite bol medzi nimi aj pán Jozef Martinko (Cihorň), o ktorom som sa už vyššie zmienil. Skutočnosť, že v susednej Hranovnici už kultúrny dom v tom čase stál a v Hrabušiciach bol pred dokončením, prispel-

Výňatok z originálu Zápisnice Urbárskeho spoločenstva v Štiavniku z 27. marca 1938.

lo k rozhodnutiu postaviť aj v Štiavniku kultúrny stánok. Z dostupných prameňov sa dozvedáme, že po schválení zámeru vybudovať kultúrny dom bol vypísaný konkurz na zhotoviteľa stavby, vyhladnutý vhodný pozemok bolo nutné najprv odkúpiť od vtedajších majiteľov Jozefa a Márie Javorských. Staviteľom urbárskeho domu sa na základe výberového konania stala popradská stavebná firma pán Štefana Horvátha. Celkový náklad na výstavbu Urbárskeho domu činil viac ako 200 tis. vtedajších korún. Stavba bola zrealizovaná za necelé dva roky, k čomu výraznou mierou prispeli miestni občania. To, že sa výstavba borila s rôznymi problémami (hlavne finančnými) je pochopiteľné, no nakoniec sa zámer vybudovať kultúrny stánok pre vtedajších súčasníkov i nasledujúce generácie, podaril.

Koniec 1. časti

V článku sú použité materiály z pripravovanej Kroniky o ochotníckom divadle v Spišskom Štiavniku.

Február 2021

Ing. Ján Šavel